

CODĂU ANNAMÁRIA

EMLÉKSZÖVÉS

Murvai Béla: Szövevény

■ „Ha igaz, ez az első emlékem...” Ha igaz, egy kisregényt tart kezében az olvasó, legalábbis a kötet fülszövege ekként jelöli meg a műfajt mintegy távolító, fikcionalizáló effektusként, miközben az elbeszélés jellegét, módját az emlékező magatartás dominálja. A szöveg ugyanakkor nagyfokú tudatosságot tükröz annak tekintetében, ahogyan az emlékezés és az éntörténet elmondása működik, hisz nagyon is tetten érhető benne a szerkesztettség és a szelekció művelete, ezeket nem is kívánja leplezni, bár a figyelmet főleg az elmesélt gyermekkor kivételessége tereli el: a moldvai Onest és a székelyföldi (regénybeli nevükön Almaszeg, illetve Víztelek) falvak között megosztott, az ötvenes évek Romániájában kibontakozott élményvilág felidézése.

Nem áll szándékomban egy autobiografikus olvasat kibontása, illetve az emlékezetkutatás eredményeinek a műre való vonatkoztatása, viszont megkerülhetetlen e kötet kapcsán arról beszélni, ahogyan az egyes szám első személy a gyermekkorát felidézi. Az ötven számozott fejezet egy-egy epizódot mutat meg, ezek címe nem pusztán téma-megjelölő, hanem hívószóként, egyfajta *trigger*ként is működik, amelyhez az adott emlék asszociálódik: csokoládé, karácsonyfa, kovácsműhely stb. Mégsem izolálódnak ezáltal a fejezetek egymástól, hisz utólag kiderül, hogy minden finoman egymásba szövídik. Ez lehetne a könyvcím egyik magyarázata – az emlékezés működésére a szövevény, a szövés metaforáját kínálja a szöveg: „Az olyan, a szőnyegszövés, mint amikor az ember csak úgy beszél, ahogy

éppen a nyelvére jönnek a szavak, de ez olyan lehet, mint amikor szavalni kell, és nem lehet akármit mondani, hanem csak azt, ami a versben van. Amit a minta követel.” Más irányból közelítve pedig a szövevényesség egy létmód metaforája, amint a fülszöveg is kiemeli: „a nyelv, a hagyományok, a kultúra és a történelem szövevényében élünk”.

Az emlékezés(ünk) ugyanakkor képlékeny, bizonytalan és következtelen folyamat. Nemcsak explicit nyelvi markerei vannak ennek („talán”, „úgy emlékszem”, „ha jól emlékszem”); az egyébként sztenderd nyelvváltozatban megnyilatkozó elbeszélő néhol a felidézett emlék hatására nyelvjárásba vált át (például egy-két mondat erejéig a-zik, tájszavakat használ), bár igen ritka „eljárás” a kötet egészét tekintve ahhoz, hogy ennél nagyobb poétikai funkciót tulajdoníthassunk neki. Máskor épp nagyon valószerűtlenül, mérnöki egzaktussággal emlékszik, főleg épületek, gépek, tárgyak pontos leírásában látszik ez meg, a vidék bemutatása esetében pedig nem ritka a költőiség. Ebből a pontosságból származik az az ökonómia is, hogy általában főleg leír, beszámol, nem értelmez, ami a „cselekményt” illeti; a hangnem is inkább semleges, az érzelmességet kerüli – a leírások azonban elidőzészzerűek, érződik bennük valamiféle lágy nosztalgia, akár idillizálás is. Az egzaktuság/bizonytalanság megoszlását az indokolhatja az emlékezés szelektív jellegén túl, hogy míg bizonyos dolgokat egyértelműen teljesen a gyermeki tudatba visszahe-lyezkedve mond el („A háborúról is édesanyámtól hallottam először. Az olyan

dolog, amikor két ország vagy több összezőrdül egymással, és elküldik a katonákat egymással harcolni.”), gyakran óhatatlanul a felnőtt – vagy legalábbis az énnel egy utólagos – perspektívája szüremkedik be, aki pontosít („Tériszonyom volt, csak akkor nem tudtam, hogy van ilyen...”). Ugyanilyen (talán inkább az emlékező én számára fontos) pontosítások a lábjegyzetek is, melyek főleg egy-egy tulajdonnév román megfelelőjét adják meg, vagy az esemény körülményeit egészítik ki.

Milyenek ezek az események? Tulajdonképp egy gyermekkor elevenedik meg, az első óvodai élmény, egy lángoló barakk, egy meggyúlt karácsonyfa, egy kórházi beszélgetés vagy a nagymama egy ráolvasó rituáléja mint egyedül esetek mellett a tágabb környezet, a mindennapok menete, időtöltése, a barakkbeli élet Onesten a közösségi lehetőségekkel együtt, illetve egyéb szokások mint a disznóvágás, a kenyérsütés stb. Mindezek bemutatásában szociografikus elemeket is azonosíthatunk azon túl, hogy egy személyes szűrőn át nyerünk betekintést e világba. Az elbeszélő szinte mindent megfigyel, ami a környezetében van, illetve történik, megnyilatkozása rácsodálkozások sorozata (például amikor rájön, hogy a románok is ugyanazokkal a betűkkel írnak, mint a magyarok, hogy léteznek Romániában örmények stb.). Amellett, hogy szeret a felnőttekkel való beszélgetések révén tanulni, egyfajta szociális érzékenység csírái is kibontakozófélben vannak a felidézett korszakban, ilyen az, amikor a gyermek megbotránkozik amiatt, hogy a szegény cigányembert másképp temetik el, mint a románt vagy a magyart, vagy amikor tanúja vagy épp elkövetője a kiszolgáltatott emberekkel történő megaláztatásoknak. Ilyenkor érzi, hogy valami nagyon nincs rendben, bár azt még nem tudja artikulálni, fogalmak szintjén leírni, hogy miért. Emellett pedig természetesen önnön személye is foglalkoztatja, az őszinte önjellemzéseken túl („És fontoskodni, *bölcsködni* is szerettem.”), amelyek szimpatikussá teszik

az olvasó számára, mélyebb önvizsgálódások felé is tapogatózik. Például *A betűk* című fejezetben a József Attila-i utalást („Szép idő volt, meleg, a levegőben *semmi pára.*”) követő bekezdés az öneszmélés pillanatait eleveníti fel: „Ilyenkor gondolkodhattam el először azon, hogy hogy is lehet, hogy ÉN vagyok. (...) Nem a személyem, hanem az az állapot, hogy éppen belém bújott az énség, hogy belülről és nem kívülrőlként tapasztalhatom meg a saját létezésemet?” Ebben pedig tetten érhető az emlékek bizonyos fokú megszerkesztettsége is.

Az elbeszélő világa egyrészt nagyon familiáris, már csak a gyermekkori kedves tárgyak és a játéklehetőségek miatt is: van ott simlilabda, bicska, cseréppipa, kedvelt foglalkozásként a régi pénzek gyűjtése, parittyázás, kártyázás és különféle csintalanságok. Másrészt ez a világ, pontosabban a gyermek szocializációs kontextusa igen sajátosnak tűnhet, hiszen egyszerre tanulja meg a román és a magyar nyelvet, ami fogékonnyá teszi a nyelvvel kapcsolatos kérdésekre, jelenségek értelmezésére. Gyerekként magyar szüleivel együtt főként román környezetben (Onest) él az édesapa munkahelye miatt. Tehát többes kontextusban létezik a nyelv, az etnikum, a vallás szempontjából, de olyan különbözőségeik ezek, amelyek a gyermeki szemszögből elsimulnak, kuriózumokká válnak, amelyekre rácsodálkozik, s amelyekhez természetességgel alkalmazkodik.

Ennek a sajátos helyzetnek a megértetése érdekében indokolt a kisregénynek az apa történetével való indítása, akit tizenöt-tizenhat évesen határátlépéssel vádolnak az országhatárok változása következtében. Ez a rész adja a magyarázatot a későbbiekben arra, hogy magyar család hogyan kerül Onestre. Ugyanakkor azt is szemlélteti, hogy a történelmi-politikai változások mennyire az egyén feje fölött, átláthatatlanul és követhetetlenül mehetnek végbe. A kötetben végig ott a történelem, a diktatúra háttere („Míntha én nem tudtam volna már hat-hét éves ko-

romtól, talán már korábban is, hogy miről szabad s miről nem beszélni.”), az elbeszélő például emlékezik a Gheorghe Gheorghiu-Dej halála körüli változásokra (új térkép, új városnév), de a – dominánsan – gyermeki nézőpont lehetővé teszi, hogy arról is szó legyen, ami ezen a szinten túl is történ(hetet)t az emberekkel, a mikrovilágokba nyújt betekintést.

A technikáiban és poétikailag is inkább hagyománykövető, mint újsze-

rű *Szövevény* visszatekintő jellegével, a gyermekkor elemeinek, tárgyi és szociális környezetének felelevenítésével nem pusztán az emlékező én identitás(re)konstruáló, identitásmegőrző kísérlete lehet, hanem dokumentum is, egy nivelláló/uniformizáló/kívülálló nézőpont számára kivételesnek tűnő, valójában természetesnek tartott és természetes könnyedséggel leírt kontextus.

